

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ ЯКОСТЕЙ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНО
ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ»**

Виконала:
студентка 2 курсу, групи Geo1-M21
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Приймак Діана Олександрівна

Керівник: **Мендерецький В. В.**,
доктор педагогічних наук, професор

Рецензент: **Гарбар В. В.**,
кандидат географічних наук, старший
викладач

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ.....	7
1.1. Сучасний стан розвитку фахової компетентності у майбутніх учителів географії.....	7
1.2. Шляхи формування фахових якостей майбутнього вчителя географії.....	16
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ.....	24
2.1. Ціннісні орієнтири фахової підготовки сучасного вчителя географії.....	24
2.2. Визначальні характеристики освітнього середовища для управління результативною фаховою підготовкою майбутніх учителів географії.....	34
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ- ГЕОГРАФІВ.....	43
3.1. Побудова методичної системи підготовки майбутніх учителів географії.....	43
3.2. Особливості підготовки студентів географічних спеціальностей до викладання навчального курсу «Загальна географія» (6 клас).....	53
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми. Реформування освіти в Україні є складовою процесів оновлення освітніх систем, що відбуваються протягом останніх двадцяти років у європейських країнах і пов'язані з визнанням значущості знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. У зв'язку зі вступом України до співдружності європейських країн, які підписали Болонську угоду, актуальною стала проблема переходу на інші показники якості підготовки випускників навчальних закладів, серед яких провідне місце посідає компетентність [10].

Як показує аналіз досвіду європейських країн, одним із шляхів оновлення змісту освіти і технологій навчання, узгодження їх із сучасними потребами та інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчально-пізнавальної діяльності на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження. Компетентнісно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром освітніх установ зарубіжжя.

Вивченню даного питання присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Варакути О. М., Гілецького Й. Р., Касіяника І. П., Коберника С. Г., Коваленка Р. Р., Костюка Г. С., Савченко О. Я., Свиридової О. І., Скуратовича О. Я., Чернякової С. М., Шиповича Є. Й. та багатьох інших.

Метою дослідження є обґрунтування, розроблення, реалізація та перевірка технологій формування фахових якостей майбутнього вчителя географії в системі компетентнісно орієнтованого навчання.

Мета дослідження зумовила необхідність виконання таких **завдань**:

1) дослідити стан розв'язання проблеми підготовки майбутнього вчителя в психолого-педагогічній, науково-методичній літературі та тенденції розвитку технологій фахової підготовки майбутніх учителів географії у закладах вищої освіти;

2) визначити понятійно-термінологічний апарат дослідження й

з'ясувати сутність управління підготовкою майбутніх учителів в умовах компетентісного підходу до навчання;

3) обґрунтувати дидактичні умови управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів в процесі вивчення фахових дисциплін та використання компетентісно орієнтованих технологій навчання;

4) розробити структурно-функціональну модель реалізації управлінської складової організації навчальної діяльності студентів;

5) з'ясувати вплив розроблених підходів до організації навчального процесу на ефективність пізнавальної діяльності студентів.

Об'єкт дослідження – процес навчання студентів географічних спеціальностей з фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – технології фахової підготовки майбутніх учителів географії, які цілезорієнтовані професійно значимими якостями педагогічної діяльності.

Методологічною основою дослідження є теорія пізнання та її основні методологічні принципи (історизм, системність, об'єктивність, науковість, взаємозв'язок явищ); теорія особистості та її розвиток в процесі навчання і виховання, концепції компетентісно орієнтованого підходу до організації навчально-пізнавальної діяльності; теорія розвивального навчання; дидактичні ідеї проблемного підходу до навчання; концепції диференціації, гуманізації та демократизації навчально-виховного процесу; основні положення Національної доктрини розвитку освіти.

Для досягнення поставленої мети, виконання завдань, застосовувався комплекс **методів дослідження**, а саме:

- теоретичні: системний аналіз, порівняння, узагальнення основних положень проблеми дослідження на основі вивчення психолого-педагогічної і науково-методичної (монографічної, навчальної та періодичної) літератури, змісту курсів професійно орієнтованих

навчальних дисциплін закладів вищої освіти та курсу географії для загальноосвітніх шкіл, нормативної документації (освітніх та галузевих стандартів, освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм);

- емпіричні: вивчення та узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду, спостереження за навчальним процесом, оцінювання результатів дослідження і обґрунтування висновків;

- діагностичні методи (бесіди, опитування, анкетування і тестування), обсерваційних методів (спостереження за діяльністю студентів та викладачів з метою виявлення стану проблеми дослідження, рівня готовності студентів до самостійної діяльності, готовності викладачів до впровадження нових навчальних технологій).

Наукова новизна дослідження:

а) розкрито психолого–педагогічні особливості формування фахових якостей майбутнього вчителя географії;

б) виявлено умови підвищення результативності управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів в умовах компетентісно орієнтованого підходу до вивчення фахових дисциплін;

в) виявлено шляхи та методи ефективного використання компетентісно орієнтованих технологій фахової підготовки у закладах вищої освіти;

г) розроблено зміст і методики формування фахових якостей майбутнього вчителя географії.

Практична цінність дослідження полягає в реалізації компетентісно орієнтованого підходу до процесу розвитку фахових якостей майбутнього учителя географії.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (70 найменування). Робота проілюстрована 5 рисунками, містить 2 таблиці.

Загальний обсяг роботи – 69 сторінок.

ВИСНОВКИ

Проведені нами дослідження особливостей формування фахових якостей майбутнього вчителя географії в умовах компетентісного орієнтованого навчання, дали змогу сформулювати висновки та рекомендації, що забезпечують вирішення основних завдань роботи відповідно до поставленої мети.

1. На основі аналізу психолого-педагогічної, науково-методичної літератури досліджено сучасний стан розв'язання проблеми підготовки майбутнього вчителя та тенденції розвитку технологій фахової підготовки майбутніх учителів географії у закладах вищої освіти.

2. Визначено понятійно-термінологічний апарат дослідження та вдалося з'ясувати сутність управління підготовкою майбутніх учителів географії в умовах компетентісного підходу до навчання.

3. Обґрунтовано дидактичні умови управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів в процесі вивчення фахових дисциплін та використання компетентісно орієнтованих технологій навчання.

4. Розроблена цілеспрямована структурно-функціональна модель реалізації управлінської складової організації навчальної діяльності студентів.

5. Виконано перевірку впливу розроблених підходів до організації навчального процесу на ефективність пізнавальної діяльності студентів.

В цілому можна зазначити, що ефективність сучасної методичної системи формування фахових якостей майбутнього вчителя географії та їх підготовка до організації навчання в загальноосвітніх навчально-виховних закладах різного типу і профілю має ґрунтуватися на широкому запровадженні в навчальний процес компетентісно орієнтованого підходу до навчання, що сприяє створенню освітнього середовища, яке поєднує у собі традиційні та сучасні технології організації та здійснення навчань та підтримується відповідним методичним забезпеченням. Потрібно щоб навчальна діяльність з кожного курсу фахових дисциплін була складовою єдиної дидактичної системи, в якій враховано всі внутрішні і зовнішні

зв'язки. Основною вимогою до розробленої технології навчання має бути забезпечення її гнучкості, тобто наявність постійної можливості застосовувати її до будь-якого розділу навчальних дисциплін з урахуванням рівня підготовленості студентів, кваліфікації викладачів і матеріальної бази навчального закладу. Усі названі елементи об'єднуються й актуалізуються в особистості викладачів, яким має належати провідна роль у навчальному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш. А. Психологічні основи педагогіки співробітництва. К.: Освіта, 1991. 111 с.
2. Ананьєв Б. Г. Про проблеми сучасного людинознавства. К.: Наука, 1977. 370 с.
3. Атаманчук П. С. Інноваційні технології управління якістю професійної освіти. Кам'янець-Подільський: К-ПДПУ, інформ.-вид. від., 1999. 174 с.
4. Атаманчук П. С., Кух А. М., Мендерецький В. В. Ціннісні аспекти фахової підготовки майбутнього учителя. Наук. зап.: Вип. 60. Серія: Педагогічні науки. Ч. 2. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка. 2005. С. 236-243.
5. Атаманчук П. С., Кух А. М. Освітня доктрина і середовище як механізми прогнозування в навчанні. Матеріали міжнар. конф. «Стратегія якості освіти» (3 червня 2005 м. Варна, Болгарія). Днепропетровськ: Пороги, 2005. С. 256-259.
6. Бабанський Ю. К. Проблеми підвищення ефективності педагогічного дослідження. Дидактичний аспект. К.: Педагогіка, 1982. 192 с.
7. Белухін Д. А. Основи особистісно-орієнтованої педагогіки. Ч. 2. – Київ., 1996. 96 с.
8. Беспалько В. П. Складові педагогічних технологій. К., 1989. 125 с.
9. Бех І. Д. Особистісно-орієнтований підхід у вихованні. Професійна освіта: педагогіка і психологія: Українсько-польський щорічник. Ченстохова-Київ, 2000. С. 331-350.
10. Благодаренко Л. Ю., Мініч Л. В., Шут М. І. Методологічна сутність сучасних технологічних моделей навчання. Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. Ун-ту: Серія педагогічна: Дидактика фізики в контексті орієнтирів Болонського процесу. Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, інформ.-вид. від, 2005 Вип. 11. С. 13-15.
11. Варакута О. М., Швець Є. С. Готуємось до уроків географії. Економічна і соціальна географія України. 9 клас: Посібник для вчителя. Тернопіль: Астон, 2007. 286 с.

12. Величко С. П., Вовкотруб В. П., Царенко О. М. Пропедевтична підготовка студентів до виконання навчального експерименту. Наук. зап.: Вип. 60. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2005. Ч. 2. С. 258-262.
13. Виготський Л. С. Педагогічна психологія. К.: Педагогіка, 1991. 480 с.
14. Галузеві стандарти вищої освіти: Географія: I. Освітньо-кваліфікаційна характеристика. II. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра. Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка Педагогічна освіта. Спеціальність 014 Середня освіта (Географія). Педагогіка і методика середньої освіти. К.: Вид-во Національного пед. Ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2011. 74 с.
15. Гальперін П. Я. Чотири лекції по психології: Навч. посіб. для ВНЗ. К.: Книжний дім, 2000. 112 с.
16. Гілецький Й. Р. Теоретичні засади формування змісту загальної географічної освіти. Географія та основи економіки в школі. 2002. №2. С. 18-21.
17. Гуржій А. М. Основні напрями і перспективи розвитку дидактичних засобів і навчального обладнання в школі / А. М. Гуржій, Ю. О. Жук, М. І. Шут, В. П. Волинський, Д. Я. Костюкевич. 1996. 120 с.
18. Давиденко А. А. Методика розвитку творчих здібностей у процесі навчання (теоретичні основи). Ніжин: ТОВ Вид-во «Аспект-Поліграф», 2004. 264 с.
19. Державні стандарти вищої освіти: теорія і методика / за ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький: ТУП, 2002. 334 с.
20. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Освіта України. 2004. №5 . 20 січня 2004 р. С. 9-10.
21. Життєва компетентність особистості: Науково-метод. посіб. / За ред. І.Г. Єрмакова. К.: Богдана, 2005. 520 с.
22. Іваницька Н. А., Савченко В. Ф. Організація особистісно-орієнтованого навчального експерименту. Вісник Чернігівського держ. пед. Ун-ту імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Чернігів: ЧДПУ, 2005. Вип. 30. С. 104-109.
23. Касіяник І. П., Мендерецький В. В., Мисько В. З. Методика навчання географії (теоретичний аспект). Кам'янець-Под.: ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 234 с.

24. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції: Посіб. К.: Рад. шк., 1983. 137 с.
25. Кларін М. В. Педагогічна технологія в навчальному процесі. Аналіз зарубіжного досвіду. К.: Знання, 1989. 80 с.
26. Коберник С. Г. та ін.. Методика викладання географії в школі: Навчально-методичний посібник. К.: Стафед-2, 2000. 320 с.
27. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.
28. Корнєєв В. П. Форми навчання географії в школі: Посібник для вчителя. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. 224 с.
29. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. М. Проколієнко. К.: Рад. шк. 1989. 608 с.
30. Краєвський В. В., Хуторський А. В. Предметне та загальнопредметне в освітніх стандартах // Педагогіка. 2003. № 3. С. 3-10.
31. Свиридова О. І. Сучасні методи і прийоми підвищення ефективності уроку географії. Географія та основи економіки в школі. 2002. № 4. С. 18-24.
32. Кух А. М. Моделивання системи фахової підготовки майбутнього викладача. Наук. зап.: Вип. 66. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2006. Ч. 1. С. 87-93.
33. Леонтьєв А. М. Вибрані психологічні твори в 2-х томах. Т. 2. К.: Педагогіка, 1983. 320 с.
34. Ляшенко О. І. Формування природничо-наукових знань в учнів середньої школи: Логіко-дидактичні основи. К.: Генеза, 1996. 128 с.
35. Мендерецький В. В. Шляхи вдосконалення підготовки майбутнього учителя. Наук. зап.: 36. наук. статей Національного пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. К.: НПУ, 2003. Вип. 53. С. 205-212.
36. Мендерецький В. В. Навчальний експеримент в системі підготовки вчителя фізики: Монографія. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, ред.-вид. від., 2006. 256 с.
37. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних

зкладах: [Навчально-методичний посібник] / Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Скуратович О. Я.; За редакцією С. Г. Коберніка. Навч. книга, 2005. 319 с.

38. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2016 № 600 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/reformaosviti/naukovo-metodichna-radaministerstva/metodichni-rekomendacziyi.html>.

39. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Директор школи. Україна. 2005. № 3. С. 31-34.

40. Платонов К. К. Теорія функціональних систем, теорія відображення і психологія. Теорія функціональних систем в фізіології і психології. К.: Наука, 1978. С. 62-85.

41. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / за заг. ред. д-ра пед. наук О. М. Топузова та канд. пед. наук О. Ф. Надтоки. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 56 с.

42. Пометун О. М. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. Рідна школа. 2005. № 1. С. 60-65.

43. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

44. Про вищу освіту: Закон України: від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

45. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p.5>.

46. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова КМУ від 29.04.2015 № 266 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF>.

47. Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ МОН України від 01.06.2016 № 600 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/>

gov.ua/ua/about-ministry/normative/5555-1

48. Рибалка В. В. Психолого-педагогічні принципи і стадії розробки особистісно-орієнтованої підготовки учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2001. Вип. 2. С. 33-41.

49. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Х.: Вид. група «Основа», 2005. 96 с .

50. Руденко М. П. Організація домашнього експерименту. 2000. 89 с.

51. Савченко О. Я. Ознаки особистісно-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. К., 1997. 163 с.

52. Свиридова О. І.. Сучасні методи і прийоми підвищення ефективності уроку географії. Географія та основи економіки в школі. 2002. № 4. С. 18-24.

53. Сергієнко В. П. Особистісно-орієнтоване навчання в системі фундаментальної професійної підготовки майбутнього вчителя. Зб. наук. пр. К-ПДУ: Серія педагогічна: Модель середньої освіти в умовах переходу на 12-річний термін навчання. Коломия: ВПТ "ВІК", 2001. Вип. 7. С. 180-185.

54. Словник іншомовних слів / Уклад.: Л. О. Пустовіт. К.: Довіра, 2000. 1018 с.

55. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-метод. посібник / За редакцією О.І. Пироженко. К. : Видавництво А.С.К., 2003. 192 с.

56. Технологічні аспекти управління навчально-пізнавальною діяльністю: Наук.-метод. зб. Відповід. наук. ред. Є. В. Коршак, П. С. Атаманчук. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т., 1997. 110 с.

57. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. К.: «К.І.С.», 2003. 296 с.

58. Сучасні системи вищої освіти: Порівняння для України / За заг. ред. В. С. Зубка. К.: КМ Academia, 1997. 290 с.

59. Тализіна Н. Ф. Управління процесом засвоєння знань. Х.: Вид-во Харківського ун-ту, 1975. С. 21-23.

60. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Вибрані педагогічні твори. К., 1983. 421 с.
61. Чернилевський Д. В., Філатов О. К. Технологія навчання у вищій школі: Навч. вид. Х.: Експедитор, 1996. 228 с.
62. Чернякова С. М. Формування творчої особистості на уроках географії Географія та основи економіки в школі. 2003. №1. С. 18-23.
63. Шапіро А. І. Новий світ починається з нової школи. Радянська школа. 1991. №6. С. 18-22.
64. Шипович Є. Й. Методика викладання географії: Навчальний посібник для студентів географічних факультетів університетів. К. : Вища школа, 1981. 174 с.
65. Шоробура І. М. Виховні можливості географії. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць. Київ-Запоріжжя, 2004, Вип. 32. С. 380-385.
66. Шут М.І., Сергієнко В.П. Організація навчального процесу в системі професійної підготовки вчителя . Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні. АПН України. Ч. 1. Харків: «ОВС», 2002. С. 434-442.
67. America-2000: an Education Strategy. Wash: US Govt. Printing Office, 1991. 34 p.
68. Levin B.B. Using case Metod in Teacher Education: The Role of Discussion and Experience in Teacher's Thinking about cases. In Teaching and Teacher Education. 1995. Vol.11, No.1, January. P.63-74.
69. Schelten A. Einturung in die Berafspedagogir. Stuttgart; Steiner, 1991. 221 p.
70. Tworczosc w Praktyce (reativity in Praktice): materialy z konferencji. Zakopane, Wydawnicwo Wyzszej Szkoły Humanistyczno-Economicznej w Lodzi, 1999. 136 p.